

Grønnegården, Kunstindustrimuseets gård, havearkitekt G.N. Brandt Bredgade 68 - Amaliegade 29, 1260 København K

Fredningsforslaget omfatter:

Grønnegården, Kunstindustrimuseets Gård, anlagt 1923 – 24 af havearkitekten G.N. Brandt. Forslaget omfatter det samlede haveanlæg med lindetræer, brolagte stier, græstæppe, skulpturer og lygtestandere.

Grønnegården, foto efterår 2006

Forslagsstiller:

Landsforeningen for Bygnings- og Landskabskultur, Have- og Landskabsudvalget. Indsendt 29. januar 2007.

Indholdsfortegnelse:

Begrundelse for forslaget, s. 2

Baggrund, s. 4

Beskrivelse, s. 5

Oprindelighed og ændringer, s. 7

Gårdhavens og bygningernes historie, s. 7

Vedligeholdelsesstand, s. 8

Kommune/Bydels-atlas, s. 8

Identifikation, Kilder, s. 9

Brolagt allé i Grønnegården, foto 1927

Niels Skovgaards Havhestebønden fra 1916, foto 1927

Begrundelse for fredningsforslaget:

Kunstindustrimuseet, det tidligere Frederiks Hospital, opført af hofbygmester Nicolai Eigtved 1752 – 54, og generalbygmester Lauritz de Thurah 1754 – 57, er et af rokokkoens fornemste bygningsanlæg i Frederiksstaden. Eigtveds firefløjede bygning omkranser en gårdhave, kaldet Grønnegården. Grønnegården er et ganske enestående sted: En oase i byen, rammen om Grønnegårdsteaterets forestillinger, og dertil et omdrejningspunkt, og en helt afgørende attraktion for den besøgende på Kunstindustrimuseet.

Arkitekterne og professorerne Kaare Klint og Ivar Bentsen forestod ombygningen af hospitalet til kunstindustrimuseum og ombygningen stod på fra 1923 - 26. Klint og Bentsen så klart værdien af Grønnegården, og lod havearkitekten G. N. Brandt anlægge gårdhaven. Museum og gårdhave er således planlagt til at skulle virke sammen. Den stramme arkitektur, den følsomme ombygning, og den sublime indretning af haven gør oplevelsen af dette sted til noget ganske særligt. Således udgør museet, forarealerne og gårdhaven intet mindre end et "gesamtkunstwerk".

Hospitalsbygningerne og de 4 pavilloner mod Bredgade og Amaliegade er fredet. De brolagte forpladser, murene mellem hospitalsbygningen og pavillonerne, og mur og gitter langs sydskele er også fredet. Det synes derfor naturligt, også at lade haven indgå i bygningsfredningen, da netop bygninger, forpladser og gårdhave tilsammen udgør en bevaringsværdig helhed og et unikt kulturmiljø. Jvf. Lov om bygningsfredning og bevaring af bygninger og bymiljøer. Kap. 2 § 3 stk. 2.

Frederiksstaden er kandidat til Unescos verdensarvsliste og har siden 1993 stået på den såkaldte "Tentative List". Når Frederiksstaden, også på verdensplan, anses for at være noget af det fineste vi har, er det naturligt, at der også i højeste grad skal værnes om netop denne bydel, dens huse og gårdhaver. I denne forbindelse forekommer det absolut nødvendigt at Grønnegården sikres.

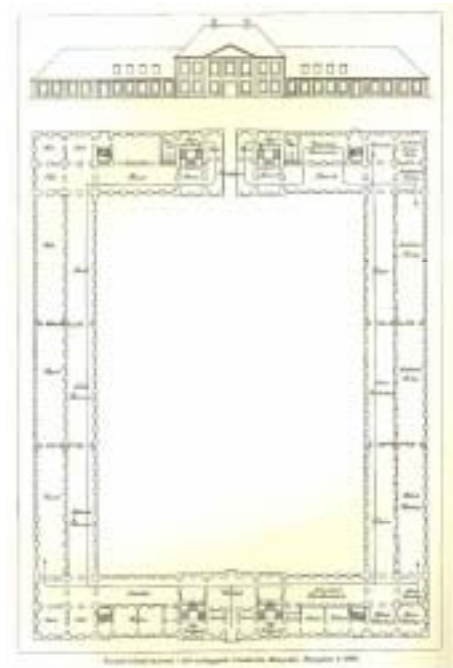
Det kan også nævnes, at hospitalskomplekset fejrer 250 års jubilæum i år. Det er en rigtig god anledning til at frede Grønnegården.

Der planlægges for tiden en udvidelse af Kunstindustrimuseet, der bl.a. omfatter 1500 m² kælderareal under selve gårdhaven. Dette svarer omtrent til halvdelen af havens samlede areal. Det vil have den konsekvens at haven skal graves op. I Landsforeningen for Bygnings- og Landskabskultur har vi svært ved at forstå hvordan man kan træffe

en så hensynsløs beslutning. Hvis træerne fældes, helt eller delvis, vil "genius loci" være tabt. Plantning af nye træer kan ikke fremtrylle G.N. Brandts gamle have. Flytning af de eksisterende træer kan ske for store pengesummer, men der gives ingen garanti for væksten og det er mere end tvivlsomt, at det kan lykkes. Når store træer omplantes, er de i mange år forinden skolede til at blive flyttet. Dette sker ved gentagne beskæringer af rødderne i løbet af en længere årrække. Formålet er, at give træet mulighed for at danne nye små rødder tættere på centrum af den rodklump, som skal følge træet på dets nye voksested. Efter en omplantning er en meget omfattende pleje nødvendig, herunder en stærk kronebeskæring. Haver anlagt på tag- eller kælderdek underkastes strenge krav til den belastning de yder på dette dæk, og der kræves derfor altid lette træer og buske i små størrelser og ofte plantet på kunstigt opbyggede vækstlag. Hvis man både har gammel og ny bevoksning i det samme rum, vil der opstå en uskøn skævhed i gårdhaven. Da det må formodes, at der skal udgraves mindst 9000 m³ jord, vil en sådan udgravning i øvrigt betyde en uoverskuelig risiko for bygningernes pælefundering på grund af den medfølgende store grundvandssænkning.

Tegning af Det Kongelige Frederiks Hospital 1758, Lauritz de Thurah

Tegning af ombygning 1923, Kaare Klint og Ivar Bentsen

Baggrund:

Baggrund – 3 perspektiver:

Der kan anlægges flere perspektiver på baggrunden for fredningsforslaget vedr. Grønnegården. Et perspektiv går på, at gårdhaven er anlagt som et rekreativt areal, der skulle forsyne patienterne på Frederiks Hospital med lys og frisk luft, og at denne hospitalshave har været G.N. Brandts udgangspunkt. Mange af træerne fra dengang er der endnu, en del af brolægningen er også bevaret, og repræsenterer således på fornemste vis "genius loci". Et andet perspektiv er, at Brandts arbejde tilsammen med Klints og Bentsens, udgør et ganske enestående eksempel på en ombygning, hvor nye og eksisterende forhold tilsammen danner en smuk og harmonisk helhed. Ved enkle og nænsomme kunstneriske greb er der opnået noget ganske storlået. I denne sammenhæng har vi valgt at koncentrere os om havearkitekten G.N. Brandt og det perspektiv, som handler om, at gårdhaven er et sublimt eksempel på hans arbejde.

Om G.N. Brandt:

Gudmund Nyeland Brandt blev født i 1878 på Frederiksberg. Hans far var gartner Christoffer Brandt og hans mor Anna Kirstine Nyeland. Han blev uddannet gartner hos Handelsgartner N. Jensen i Valby, 1899 – 1901. I årene 1901 – 03 arbejdede han i gartnerier i England, Paris (Jardin des Plantes), Tyskland og Belgien. G.N. Brandt var først ansat i sin fars handelsgartneri i Ordrup, 1904 – 14, sideløbende fik han ansættelse som gartner ved Gentofte Kommune og som graver ved Ordrup Kirkegård, 1910 – 27. Han var redaktør af Gartnertidende, 1905 – 07, konsulent for Gentofte Kommune i parkspørgsmål, 1921, og i udvalget for udgivelse af Danske Herregårdshaver, Det kongelige danske Haveselskab, 1924 – 28. Han var lektor ved Kunstakademiet, 1924 – 41, stadsgartner i Københavns Kommune, 1927 – 45, og medlem af Akademirådets Udvalg for Havekunst, 1942 – 45. G.N. Brandt døde i 1945.

G.N. Brandt havde et omfattende virke. Han var en af dem, der gjorde dansk havekunst til noget betydningsfuldt. Han har været omkring alle aspekter indenfor havekunsten, såvel teori som praksis, og han har løst alle slags opgaver fra private haver til parker og kirkegårde.

Professor, dr. Agro, landskabsarkitekt Malene Hauxner benævner den tidsepoke i havekunstens historie, som Brandt dominerer, "afklaringsperiode". Samtidens bevidstgørelse af det kunstneriske arbejde overføres til havekunsten via G.N. Brandt, og gør ham til et forbillede for opfattelsen af den grønne kunstart. Han arbejdede med systematisering og typisering i et forsøg på at nå frem til "urformer". Haverummene karakteriseres af enkelhed og klarhed, med stringent omhu for rumlige virkninger, men Brandt indskyder bevidst også et element af uklarhed og dunkelhed, der kan give fantasien et frit spillerum. Dette element bliver i dag betragtet som et af Brandts væsentligste kunstneriske udtryk. Brandt er nyklassicist, men på vej mod det moderne.

G.N. Brandt havde også evnen til få planter til at gro og anbefalede gerne at afbryde et givent projekt, i fald der ikke blev bevilget de bedst mulige vækstbetingelser for træer og planter. Brandt gik ikke på kompromis.

I Havekunst fra 1931, omtaler Brandt Grønnegården. Her fremhæver han bl.a. de gamle lindetræers nedhængende grene: "...netop de lave nedhængende grene giver Museets Grønnegaard en let Lukkethed, og de dæmper det grelt overskuelige i Pladsen mellem de fire Mure..." Brandt berører et dilemma; idet et kraftigt løv ødelægger vækstbetingelserne for græsset - og en høj opskæring af løvet, godt nok giver vækstbetingelser for græsset, men til gengæld gør haven for åben og overskuelig.

Værker:

Egen Have, Charlottenlund

Hellerup Strandpark, 1912 -18

Den franske Kriegergrav, Helsingør Kirkegaard, 1914 – 18

Omlægning af Øregaadsparken, Gentofte, 1918

Omlægning af Marienlyst slotshave, Helsingør, 1919 – 20

Historisk botanisk have i Vordingborg, 1921

Ændring og udvidelse af Ordrup Kirkegaard, 1920 – 30

Hombækhus, København, gårdhave, 1923

Randers Statsskole, 1923

Svastika, brygger Vagn Jacobsens ejendom, Rungsted, 1925

Maribjerg Kirkegaard, Gentofte, 1926 – 36, optaget i Kulturministeriets Arkitekturkanon

Havekolonien Bernstorff, Jægersborg, 1931

Anlæg med Danserindebrønden, Helsingør, 1933

Nyanlæg i Zoo, København, 1934

Havekolonien Solbakken, København, 1935

Radiohusets Taghaver, København, 1940 - 41

Universitetsbebyggelse på Nørre Fælled, København, 1940 - 41

Tivolis blomsterhave med springvand, 1941

Skulpturer mellem træerne i Grønnegården, januar 2007

Herme repræsenterende søfart

Beskrivelse:

Helheden; hospitalsbygning, pavilloner, forpladser og gårdhave:

Det samlede anlæg, Frederiks Hospital, spænder ud mellem Bredgade og Amaliegade. Det består af en firefløjet hospitalsbygning i et plan, med pavillonagtige hovedbygninger i to etager midt for hver kortside, der ligger tilbagetrukket fra gaden. Hertil kommer fire pavilloner, i tre en halv etage inkl. mansard, to mod Bredgade og to mod Amaliegade. Anlægget er symmetrisk over begge akser, og således er adgangen fra begge veje ens.

Flankeret af to pavilloner passerer man et åbent støbejernsgitter via en låge og en brolagt gårdsplads. Lige fremme ligger den pavillonagtige hovedbygning. Igennem bygningen skimtes lyset, og fortsætter man lige frem, kommer man til gårdhaven.

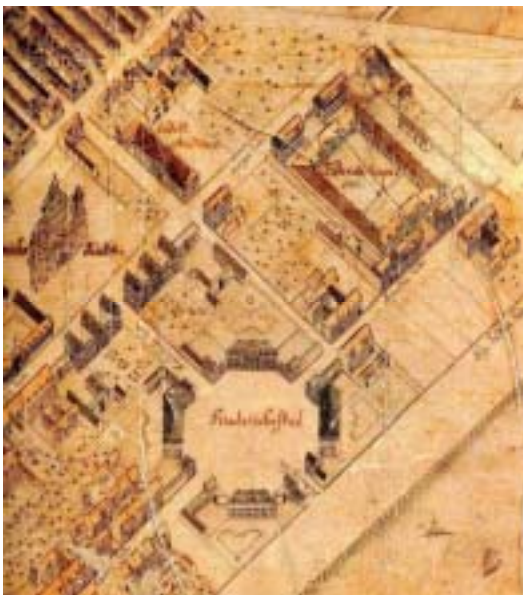
Både forpladser og gårdhave, er intime rum, der folder sig om den besøgende. Gården udgør optakten til museet. Gårdhaven den endelige indslusning. Den lukkede have opfattes som museets hjerte, der danner en væsentlig baggrund for museumsoplevelsen. Modstillingen mellem de gamle stammer, de stynede træer og den elegante regelmæssighed i arkitekturen udgør et subliment motiv. Brandts omorganisering af gårdhaven virker i sin enkelhed i samklang med husets forfinede arkitektur.

Havens elementer:

Haven består af et græstæppe med to brolagte stier. Langs husmurene løber et brolagt bælte, der danner en konkav form ud for dobbeltdørene mod nordvest ved indgangen til den pavillonagtige hovedbygning. Der er plantet lindetræer i to alleer, og ydermere er der ved alleernes afslutning i begge ender plantet træer, som tilsammen danner et kryds og indrammer indgangspartierne. Skulpturer og andre genstande står primært i trærækkerne, og bliver hermed skilt ud fra hinanden.

Havens træer er af forskellig alder fra ca. 10 til ca. 200 år. Hovedparten af træerne er gamle. Dog er der også nyere træer, men kun få helt unge træer, der tydeligt skiller sig ud.

Mange af skulpturerne og de andre elementer stammer fra tiden før 1923. Det drejer sig om en broget samling. Kort beskrevet består samlingen af: En sfinx, placeret udenfor trærækkerne, to skulpturer af hermer repræsenterende søfart og landbrug, en Flora i kalksten, 2 lygtestandere – begge placeret midtfor i hver sin allé, Kai Nielsens buste af Thorvald Bindesbøll, 1909 - 10, en stor kvindefigur, flere vaser og bygningsfragmenter i sten, og Niels Skovgaards Havhestebrønden fra 1916.

Geddes eleverede kort over København fra 1761

Luffoto af Grønnegården, 1990erne

Oprindelighed og ændringer:

Der er ikke sket nogen væsentlige ændringer i forhold til det samlede haveanlæg siden 1923 – 24. Der er dog udskiftet nogle træer.

Bygningernes og gårdhavens historie:

Kunstindustrimuseet har siden 1926 haft til huse i det tidligere Frederiks Hospital. Anlægget blev opført under Frederik V i årene 1752 – 57 efter tegninger af Nicolai Eigtved og Lauritz de Thurah. Hospitalsbygningerne indhegnede gårdhaven for patienterne. Grønnegården skaffede lys og frisk luft, og var en uløselig del af den, for sin tid, gode behandling som patienterne fik. Bygningerne fungerede som hospital indtil 1910, hvor hospitalet flyttede til det nybyggede Rigshospital. I 1910 købte etatsråd Emil Glückstadt ejendommen og lejede en årrække ud til privatfolk, mest kunstnere, for hvem Grønnegården var fælles have. I 1919 skænkede han den til Det Danske Kunstindustrimuseum. Fra 1923 - 26 blev bygningerne istandsat og nyindrettet til nyt Kunstindustrimuseum af Ivar Bentsen og Kaare Klint. G.N. Brandt stod for bearbejdningen af Kunstindustrimuseets gårdhave i forbindelse med ombygningen. I dag er Grønnegården om sommeren rammen om Grønnegårds Teatrets forestillinger, og derudover er der udendørsservering ved museets café.

Om hospitalshaven 1757 - 1910:

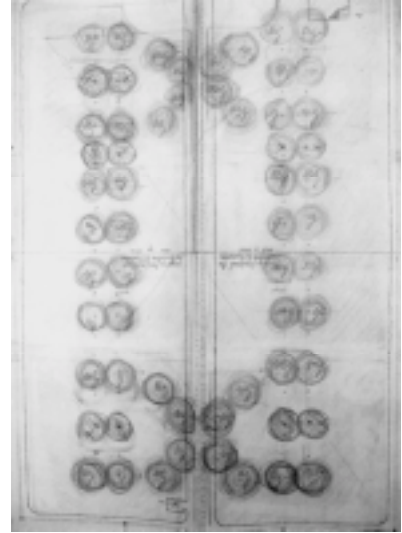
Grønnegården var oprindeligt delt i en mands- og en kvindeafdeling adskilt af en mur. Mandsafdelingen var den største, hvilket kan ses af tegning fra 1758. Brandt fortæller i Havekunst fra 1931, at der blev plantet træer i Grønnegården efter muren, der i 1700-tallet delte gården, var faldet. Træerne blev vistnok plantet i "quincunx", det vil sige i forbandt jævnt over hele gården. I tidens løb har man fjernet de mest generende træer, især langs de lave længer. Der findes en beskrivelse af haven trykt i ugeskrift for læger 1886. Her fortæller professor A.G. Drachmann, om hospitalet som han kendte det omkring 1820. Han fortæller om alléerne, at gangene ikke var grusede, hvorfor de i fugtigt vejr dannede et slemt pløre - hvilket også viser, at der har været træer allerede længe inden denne tid. Han fortæller også at Grønnegården med rette bar sit navn, idet den var helt bevokset med græs og ukrudt, og om åbne rendestene med en frygtelig stank om sommeren. Fra 1840 findes et citat fra overlæge O. Bangs udgivne beskrivelse af Frederiks Hospital. Han fortæller at enhver fugtighed er forsvundet fra Grønnegården, idet der er hældt mange hundrede læs grus og sand ud. I Fr. Gredsteds jubilæumsskrift, Det Kongelige Frederiks Hospital fra 1757 til 1907, fortælles der om Grønnegården, at der om sommeren var et broget liv, særligt i besøgstiderne, og at sengene af og til blev flyttet ud i gården. Der fortælles om et dueslag, et brandalarmskab, samt en flagstang hvorfra der blev flaget hver søndag. Det fortælles også at Grønnegården på regnvejrsdage, og om vinteren, ikke var så tiltalende, bl.a. fordi belysningen var meget ringe. Vi kan af fotos se, at de to etages hovedbygninger blev forbundet, tværs igennem gårdhaven, med en stærk oprundet, brolagt vej, med dybe rendestene.

Beskrivelse af tiden umiddelbart efter hospitalet var flyttet ud 1910 – 20:

G. N. Brandt beskriver tiden fra 1910 til starten af 1920'erne, da bygninger og gårdhave var udlejet i Havekunst fra 1931. Haven var på den tid præget af lejernes, primært kunstneres, sans for nænsom "malerisk uorden". Den tværgående brolagte vej var her endnu. I resten af arealet, hvor træerne ikke tog alt lys, var der spredte bede med store, ubeskårne roser, etårige planter og vedbend. Hist og her var der lidt græs, fuglelivet var overdådigt, men alt var forfaldent. Der var også en række skulpturer og andre genstande, der stod lidt tilfældigt på en idyllisk måde.

Grønnegården, med den tværgående brolagte vej, foto 1906

G.N. Brandts skitse til træernes placering, ca. 1921

G.N. Brandts reorganisering af Grønnegården 1923 - 24:

I alt dette foretog Brandt en kraftig oprydning. Størstedelen af gårdens terræn lå 40 – 50 cm højere end brolægningen langs husmurene, og jorden var ikke god nok, til at træerne kunne trives, så derfor blev terrænet sænket og jorden fornyet. Afstanden mellem træerne i alléerne blev fordoblet - nogle træer blev fældet og enkelte blev flyttet, da der var en del tomme pladser i alléerne. Desuden blev kronerne begrænset ved beskæring, således at træerne kunne finde kræfter til at skyde igen. Brandt nedlagde den tværgående brolagte vej og etablerede i stedet de to brolagte stier. Brolægningen langs husmurene blev også bearbejdet. Skulpturer og andre genstande blev placeret i træækkerne på en måde, der dæmpede samlingens uensartethed. Niels Skovgaards brønd fik en plads, der ifølge Brandt, kunne synes skyggefuld for en havhest, men alligevel passede godt til dyrets tungsind.

Ombygningen 1923 - 26:

Bentsen og Klint vandt i 1920 konkurrencen om det gamle hospitals ombygning til Kunstindustrimuseum. Som udgangspunkt foretog de en meget grundig undersøgelse af bygningen og dens arkitektoniske værdier. Det var fra starten afgørende for dem, at arkitektoniske krav i forhold til de gamle hospitalsbygninger, og ideale museumskrav skulle forenes. Som udstillingsform valgtes en forening af "køjesystemet" og "gallerisystemet" med hovedvægten på det sidste. I "køjesystemet" placeres de enkelte genstande i separate rum, og genstanden dominerer rummet. I "gallerisystemet" dominerer rummet genstandene, rummet er stort og simpelt opfatteligt, og således sættes genstandene ikke forstyrrende forhold til hinanden. På smukkeste vis lykkes det også Brandt at forene disse krav og principper i sin reorganisering af Grønnegården: Haven fornys, men med stor respekt for det eksisterende, og der etableres et enestående udendørs galleri.

Vedligeholdelsesstand:

Haven er i god behold - mange af træerne er ældede men har det godt. Kunstindustrimuseets egen haverådgiver, angiver at de ældste træer ventes at leve i hvert fald 30 - 50 år endnu.

Kommuneatlas:

Byatlas København. Kunstindustrimuseet, samt forplads mv. er fredet.

Identifikation:

Kommune: Københavns Kommune

Ejerforhold: Selvejende institution

Adresse: Bredgade 68 - Amaliegade 29

Matrikelnummer: 142 F, Sankt Annæ øster kvarter,

(Den samme matrikel omfatter såvel hospitalsbygning som forarealer og haverum)

Kilder:*Bøger:*

- € *Arkitektens Forlag i samarbejde med Kunstindustrimuseet: Frederiksstaden 250 år 1749 -1999, 1999*
- € *Tobias Faber: København før og nu – og aldrig, bind 6, Fogtdal 1989*
- € *Fr. Gredsted: Det Kongelige Frederiks Hospital 1757 – 1907, Et jubilæumsskrift, København 1907*
- € *Malene Hauxner: Fantasiens Have, Arkitektens Forlag 1993*
- € *Ulla Kjær: Hospitaler, Frederiksstaden, Architectura nr. 21, 1998*
- € *L. og H. Stephensen: G.N. Brandt og Havekunsten, Architectura nr. 7, 1985*
- € *Lulu Salto Stephensen: Tradition og Fornyelse i Dansk Havekunst, G.N. Brandt og de første årtier af 1900 tallet, Forlaget Frangipani 1993*
- € *Weilbachs Kunstnerleksikon*

Artikler:

- € *G.N. Brandt: Grønnegaarden, Kunstindustrimuseets Gaard, Havekunst, årg. 12, 1931*
- € *Ivar Bentsen: Ombygningen af Frederiks Hospital, Frederiks Hospital og dets ombygning til Kunstindustrimuseum, Arkitekten, månedshæfte 1927*
- € *John Erichsen: Frederiksstaden, By og Land nr. 37 1997*
- € *Flemming Lehmann: Kunstindustrimuseet, Stræderne dec. 2006*
- € *Anne Marie Lund: Kunstindustrimuseets Grønnegård, Landskab nr. 7 2006*
- € *Kirsten Lund-Andersen: En have der burde være fredet, By og Land nr. 73 2006*
- € *Lulu Salto Stephensen og Jacob Kamp: Grønnegården – Kunstindustrimuseets Gård, Landskab nr. 7 2006*

Andet:

- € Materiale udsendt i forbindelse med Bygningssynsmøde 24. august 2006, vedr. planer for udvidelse af Kunstindustrimuseet

Tegningsmateriale:

- € *G.N. Brandt: Opmåling og Nivellement 1:200 18. februar 1921, Kunstindustrimuseet*
- € *G.N. Brandt: Skitse vedr. træplacering, udateret, Kunstindustrimuseet*
- € *Gedde: Eleveret kort over København fra 1761, udgivet 2002*
- € *Kaare Klint: plantegninger vedr. ombygning, Arkitekten 1927*
- € *Lauritz de Thurah: plantegning af Frederiks Hospital 1758, Arkitekten 1927*

Kontaktpersoner:

Kirsten Lund-Andersen, landskabsarkitekt mdl, formand for Have- og Landskabsudvalget